

Wat krijgen we nu....??

Inleiding

Bij het onderhoud van de masten van de 110 kV hoogspanningslijn Steenwijk-Meppel werd door de medewerkers van TenneT op 13-11-2025 een zeer bijzondere waarneming gedaan.

Tot hun verbazing troffen ze een nest aan met 2 jonge raven van ongeveer 3-3,5 weken oud. De ouders vlogen al roepend om de mast ter hoogte van het nest toen de klimmer daar in de buurt kwam. Verder te noemen locatie Havelterberg.

13-11-2025 ravennest met 2 jongen ongeveer 3-3,5 weken oud in hsm op lijn Steenwijk-Meppel (foto: TenneT)

Parallel aan deze waarneming was er in de buurt van Apeldoorn sprake van een ravenpaar wat in het najaar met takken vloog naar een bekend nest in een hoogspanningsmast (hsm). Mede daardoor werd deze locatie al extra in de gaten gehouden. Eind oktober en begin november werd nest- broedindicerend gedrag van dit ravenkoppel gezien. Door het broedgeval wat werd gevonden door TenneT bij Havelterberg, werd de monitoring van het nest op de hsm bij Apeldoorn direct geïntensiveerd.

Op 13 november werd een raaf zittend op het nest gefotografeerd, maar deze zat wel erg 'hoog'. Ook werd op 14 november een raaf met volle snavel gezien die richting nestlocatie vloog. Beide waarnemingen een indicatie dat er mogelijk jongen waren.

12-11-2025 raaf in 'broedhouding' op nest Apeldoorn, maar zit wel 'hoog' ; jongen???
(foto: Hans van Eekelen)

Hoogspanningsmasten als broedplek raaf

Raven die nestelen in een hoogspanningsmast? Ja hoor, dat is eigenlijk niet bijzonder meer. In de jaren dat wij als Ravenwerkgroep Nederland de raven in Nederland volgen kwamen we er zo'n 8-10 jaar geleden achter dat deze soort steeds meer een dergelijke nestplek bezette. In de afgelopen tijd is er bij de ravenmonitorders dan ook meer aandacht voor deze bijzondere nestplek ontstaan en worden elektriciteitslijnen 'uitgelopen'.

We stelden vast dat nestbouw in een hoogspanningsmast vaak gebeurde als er 'iets' was gebeurd met het oorspronkelijke ravennest in het bos. Predatie (boomarter, havik en de laatste jaren oehoe), storm (nest waait uit de boom) of verstoring (boswerkzaamheden, veel 'bezoekers'/fotografen) kon er voor zorgen dat een ravenpaar in hetzelfde of volgende jaar een veiliger plek opzocht om een nieuw nest te bouwen. En vaak was dan die veilige plek een hoogspanningsmast (hsm) in de buurt. Immers, op 40-50m hoogte met 360 graden uitzicht en voor boomarters niet te bereiken, is een stuk veiliger dan in een boom.

Analyse van nestgegevens laat ook zien dat in de jaren 2020-2024 het broedsucces van in hsm broedende raven aanzienlijk succesvoller is dan dat van paren die in bomen broeden. 75-80% Voor hsm-broeders tegen 65-70% voor boombroeders (de Vos Burchart & Hartman, jaarverslag 2024).

Leeftijdsbepaling nest-jonge raven

Het inschatten (op foto) van de leeftijd van de jongen is een kwestie van ervaring. De mate van veeruitgroei, de vorm van staart en vleugel, de kop, grootte en uiterlijk (wel/niet nog dons aanwezig) van het jong zijn kenmerken die daarbij een rol spelen. Normaliter wordt bij het ringen de leeftijd bepaald door het meten van de gestrekte vleugel van het nest-jong. Met behulp van een leeftijd-legbegin tabel (Van Manen & Bijlsma) mede gebaseerd op het handboek van Glutz von Blotzheim U.N. & Bauer K. 1993, wordt de leeftijd bepaald.

Aan de hand van de uitgroei van veren kan ingeschat worden wat de leeftijd is van nest-jonge raven. Op 3 december werd de leeftijd van de twee jongen op locatie Havelterberg op ongeveer 5,5-6 weken geschat. De armpennen zijn dan al min of meer volledig uit de bloedspoel, de staartveren zitten nog gedeeltelijk in de bloedspoel.

Op 14 december waren de vier jongen op locatie Apeldoorn al 6-6,5 weken oud. Er is hier en daar nog een stukje bloedspoel te zien, maar zowel arm- als staartpennen zijn min of meer uitgegroeid.

Unieke broedgevallen raaf in Nederland

Maar wat maakt deze twee waarnemingen van broedgevallen raaf zo bijzonder??

De tijd van het jaar!!

Raven bouwen hun nest normaliter begin februari en de eileg is omstreeks eind februari/begin maart. De jongen worden na zo'n 3 weken geboren (half/eind maart) en vliegen uit na nog eens 6-7 weken.

Raven zijn nogal 'gestandaardiseerd' in hun nest- en broedgedrag. Ze zijn erg plektrouw wat betreft nestelen. Vele jaren op dezelfde plek in hetzelfde territorium, op dezelfde nestlocatie (-boom). Is het nest verdwenen door wind of uittrappen door de jongen van het vorige broedseizoen, dan wordt vaak op dezelfde plek/boom in nog geen week een nieuw nest

gebouwd.

Ook de eileg is door de jaren heen in min of meer dezelfde periode (zie bijlage 1). Door vervollegsels, na mislukken van het 1^e legsel of bij beginnende broedparen, die vaak later starten, is er elk jaar wel een spreiding te zien wat betreft legbegin. Maar het gemiddelde legbegin over de jaren heen (bijlage 1: jaren 2020-2025) valt in de relatief korte periode 23 februari-5 maart. Het zwaartepunt ligt op 26-27 februari.

In 2022 is het gemiddelde legbegin een week later. Dat heeft te maken met de nodige storm in Nederland eind februari waarbij startende legsels mislukt zijn en/of broedparen de eileg uitgesteld hebben omdat er nieuw nest gebouwd moest worden. De spreiding in legbegin is in dit jaar dan ook groot.

In 2025 is het gemiddelde legbegin een 3-4 dagen vroeger. Een qua klimaat relatief droog en vooral wat warmer voorjaar. Reden van vroeger legbegin voor de raven? Of een begin van een trend?

We kunnen dus stellen dat het legbegin van de raaf in Nederland eind februari/begin maart plaatsvindt.

Des te opmerkelijker zijn de twee broedgevallen die we hier bespreken. Het legbegin kan aan de hand van de leeftijd van de jongen geschat worden op omstreeks begin oktober. Hebben we te maken met een (zeer) laat nest van seizoen '25 of een (zeer) vroeg nest van seizoen '26??

Locatie Havelterberg

Aan de hand van de beelden gemaakt op 13-11 door TenneT in Havelterberg van 3-3,5 weken oude jongen kon al ingeschat worden dat de eileg eind september/begin oktober heeft moeten plaatsvinden (week van 29/9-5/10)!! Eind oktober zijn dan de jongen geboren.

251203 raaf met 2 jongen, ongeveer 5,5-6 weken oud, nest hsm Steenwijk- Zwolle
(foto's: Harald Boer)

Op 3 december 2025 zijn opnames op locatie Havelterberg gemaakt door Harald Boer. Wat opvalt is dat het een enorm nest is bij locatie Havelterberg. Mogelijk is het ravennest op een oud ooievaarsnest gebouwd. De jongen waren nu 5,5-6 weken oud. Daarna zijn ze uitgevlogen en o.a. op 14 december gesignaleerd op de maïsakkers rondom de mast en klauterend in de mast. Ondanks het bedelen van de jongen werd er eigenlijk niet meer gevoerd door de ouders. Eerder in 2025 is er zeker sprake geweest van een actief koppel raven in dit gebied. In de bossen in de omgeving van de mast is intensief naar een nest gezocht maar niet gevonden. Hebben we nu met dit broedsel te maken met een eerste, zeer laat legsel in 2025 van dit paar?? Of een vervollegselsel 2025 als er toch eerder in het seizoen in de bossen een nest is geweest wat mislukt is? Er werden geen jongen gedurende het seizoen waargenomen. Of een laat legsel 2025 van een geheel ander (jong, beginnend) paar?
Of is het een zeer vroeg legsel van seizoen 2026??

Locatie Apeldoorn

Ook bij locatie Apeldoorn was er op 13-11 het sterke vermoeden dat er jongen waren. Met behulp van drone-beelden, ook gemaakt door Harald Boer, kon op 14 december inderdaad bevestigd worden dat er ook op locatie Apeldoorn jongen waren: 4 stuks. Deze waren de dag ervoor ook al gezien, druk bezig met vlieg oefeningen. De beelden laten dan ook min of meer vliegvlugge jongen zien die ongeveer 6-6,5-weeken oud zijn. Dat hield in dat de jongen hier iets jonger waren als de jonge raven van Havelterberg. Dus hier een (berekende) eileg ongeveer in de tweede week van oktober!!
De jongen zijn in de week van 15-21 december als 'takkeling' en soms rondvliegend in de buurt van de nest-hsm gezien.

251214 nest Apeldoorn, 2^e broedsel, 4 vliegvlugge jongen 6-6,5 weken oud
(foto's: Harold Boer)

Op deze locatie was eerder in 2025 ook al sprake van een succesvol broedsel in hetzelfde nest. We gaan er vanuit dat het ook hetzelfde ouderpaar raven is geweest. Ook toen werden 4 jongen grootgebracht. Op 16 april werd toen ook het nest met een drone gecontroleerd. De jongen waren toen vliegvlug, 6,5-7 weken oud. Een week later zijn ze uitgevlogen. Teruggerekend waren er toen op ongeveer begin maart jongen en een eileg in de 2^e week februari (omstreeks 8 februari).

Het broedsel in oktober-december is dus een 2^e, succesvol, legsel. òf toch een zeer vroeg legsel 2026 van hetzelfde paar wat in 2025 al succesvol 4 jongen groot heeft gebracht??

16-4-2025 controle eerste broedsel raaf Apeldoorn in 2025, 4 jongen 6,5-7 weken oud
(foto's: Martijn Vossers)

Discussie

Twee bekende territoriale paren raaf (althans de aanname is dat het dezelfde paren zijn die in de bewuste territoria actief waren) hebben een succesvolle broedpoging in het najaar van 2025 in Nederland gedaan. Beide broedgevallen waren op een hoogspanningsmast.

Het paar van locatie Havelterberg is nog niet eerder gesignaleerd met een nest op een hsm. Vanaf 2013 wordt jaarlijks nestindicerend gedrag gemeld en in de bossen op de provinciegrens Drenthe-Overijssel wordt in sommige jaren een nest gevonden, maar geen enkele keer is een succesvol broedgeval hier vastgesteld. Ook in het voorjaar 2025 was er sprake van nestindicerend gedrag maar is geen nest gevonden en geen jongen waargenomen ondanks intensief zoeken.

De vraag is dus of de aanname klopt dat dit het territoriale paar van hier is of dat een ander paar nu in de hsm heeft gebroed.

In ieder geval is dit een succesvol broedgeval in het najaar van 2025 met twee gezonde jongen die uitgevlogen zijn.

De locatie Apeldoorn is bekend vanaf 2019 bekend en wordt gevolgd. Altijd was het nest in dezelfde hsm. In 2022 en 2023 werd er geen broedsucces vastgesteld. In 2019-2021 en 2024 en 2025 wel.

In april 2025 vlogen vier jongen succesvol uit.

Maar nu dus ook in het najaar 2025 vier jongen die succesvol uitgevlogen zijn. Een tweede legsel?? Of een vroeg 'nieuw' seizoen legsel??

Ook hier kun je de vraag stellen of hetzelfde paar raven dit broedsel heeft grootgebracht.

Immers, als al in april 2025 vier jongen zijn grootgebracht, is het een energieverblindend proces omdat dit in het najaar nog eens te doen. Echter, er is geen literatuur bekend waarbij een zelfde, bestaand nest door een ander paar raven gebruikt werd, laat staan in hetzelfde jaar/seizoen.

Ratcliffe (1997) geeft aan dat de gemiddelde 1^e eileg in Engeland en Ierland 6-7 maart is, waarbij 68% van de nesten (bij een totaal van n= 362) een legbegin tussen 26 februari en 14 maart hebben. De data zijn afkomstig uit de periode 1946-1993.

De Ravenwerkgroep Nederland ziet in de jaren 2020-2025 in Nederland een legbegin in de periode van 23 februari – 5 maart met een gemiddelde van 26-27 februari. Iets vroeger dus dan in

Engeland/Ierland, maar zeker niet sterk afwijkend.

Eileg lijkt bepaald door twee factoren. Te weten temperatuur en voedselbeschikbaarheid.

In Noord-Europa maakt het klimaat dat de eileg later is dan in West-Europa. In de noordelijke regio's is het legbegin omstreeks begin april. Echter, in regio's met een milder klimaat kan ook de eileg van raven later zijn. Oa in Spanje en Portugal, in Oregon Noord-Amerika en Noord-Afrika is latere 1^e eileg van raven vastgesteld. Omstreeks begin april. Ondanks de hogere temperaturen is mogelijk het beschikbaar komen van de juiste voedselbronnen later dan in West-Europa de oorzaak van een latere 1^e gemiddelde eileg.

In Glutz von Blotzheim & Bauer (1993; pag. 1985-1986)) wordt een opsomming van 'Brutperiode' en daarbij 'Frühbruter' van Raven gegeven in Europa.

Hier wordt soms nestbouw in het najaar en twee niet-succesvolle herfstbroedsels in de UK en in Schotland met een geschatte eileg begin november vermeld.

Hyatt, JH (1946) maakt melding van een nest op 13 oktober 1945 gevonden in Howgill Fells bij Sedbergh in Yorkshire. Het nest is nieuw. In juli '45 was er geen nest. Echter, de eieren (jongen??) van het gevonden nest zijn uitgehaald een week na de vondst van het nest. Ouders nog alarmerend aanwezig.

Mearns en Mearns (1989) zien een vlieg-vlug jong in een nest op 1 januari 1989 bij de Galloway kust van Schotland. De eileg wordt geschat op de eind oktober/eerste week van november.

Hurford en Lansdown melden een nest met eieren in november 1980 in op het schiereiland Glanmorgan bij Mewslade Bay.

De twee gevallen in Nederland waar we in dit artikel over schrijven lijken dus uniek. Eileg begin oktober en in beide gevallen succesvol uitvliegen van totaal zes jongen.

Is er sprake van zeer late of zeer vroege legfels? Van vervolglegfels of een 2^e legfel?

Stiehl (1985) is vrij uitgesproken over late broedgevallen. Het zijn vervolglegfels nadat een eerder broedsel mislukt is.

Maar er is hier geen sprake van het (bekend) mislukken van een eerder legfel. Bij locatie Havelterberg is dat onbekend maar bij locatie Apeldoorn is er met zekerheid eerder het seizoen (in de 'goede 'periode) succesvol gebroed. Daar is dus eerder sprake van een 2^e legfel.

Vooralsnog houden we het op late 2025 broedsels. Daarbij is het geval Apeldoorn extra bijzonder gezien het eerdere broedsucces in hetzelfde seizoen. Twee keer zoveel energie leveren.

In het geval Havelterberg is het niet duidelijk of het een ander paar is wat een laat broedgeval succesvol heeft volbracht of dat het territoriale paar uit die omgeving nu eindelijk succesvol is geweest.

We kijken uit naar hoe op deze twee locaties de paren zich gaan gedragen in 2026.

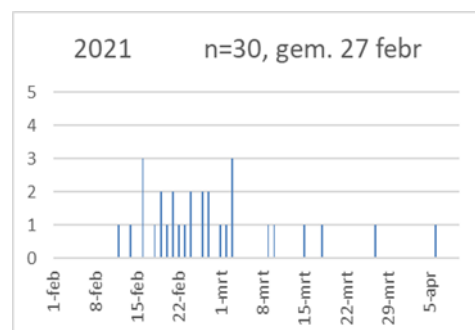
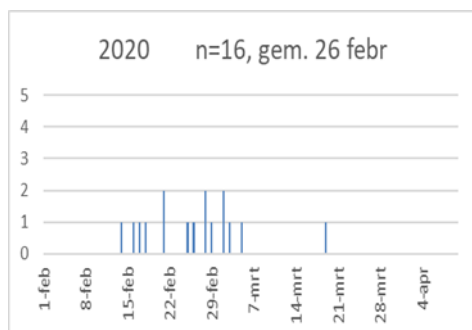
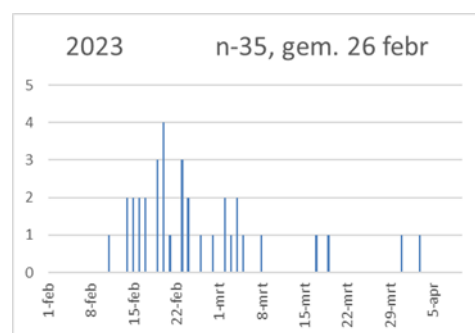
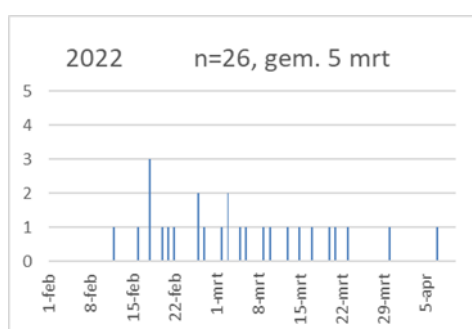
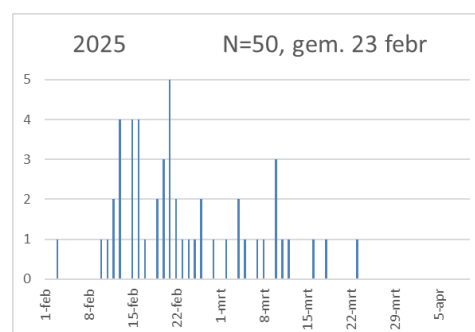
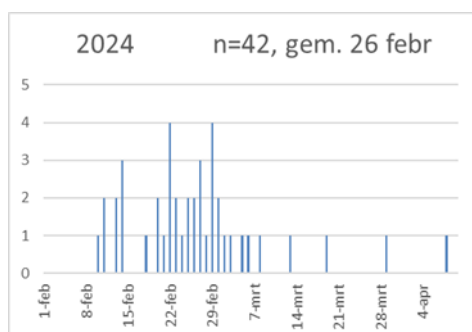
Hans de Vos Burchart

Ravenwerkgroep Nederland

www.ravenwerkgroep.nl

ravenwerkgroep@ziggo.nl

Bijlage 1; legbegin van succesvolle nesten raaf, waar de jongen geringd en gevolgd zijn tot en met uitvliegen in de jaren 2020-2025

Literatuur

Vos Burchart, H. de & M. Hartman. 2025. De raaf *Corvus corax* in Nederland in 2024. Jaarverslag Ravenwerkgroep Nederland .

Glutz von Blotzheim U.N. & Bauer K. 1993. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 13-III. Aula Verlag, Wiesbaden.

Hyatt JH. 1946. Raven's nest in October. *British Birds* 34: 83-84

Mearns, R & Mearns, B. 1989. Successful autumn nesting of Raven – *Scottish Birds* 15: 179

Hurford, C & Lansdown, P. 1995 *The Birds of Glamorgan*. Gepubliceerd door de auteurs, mogelijk gemaakt door de Cardiff Naturalists' Society and the Countryside Council for Wales

Ratcliffe, D. 1997. Breeding : the egg stage – In: *The Raven : A Natural History in Britain and Ireland* – T & AD Poyser. London.

Stiehl, RB. 1985. Brood chronology of the common Raven. *Wilson Bulletin*, 97(1), 1985 , pp 78-87